

AKCIONA ISTRAŽIVANJA U FUNKCIJI PLANIRANJA RADA SA DAROVITIM STUDENTIMA²

Rezime: U radu se razmatra uloga i značaj akcionih istraživanja u visokoškolskoj nastavi u cilju njenog kvalitetnog menjanja i unapređivanja. Potrebe za savremenim pristupom u nastavnom radu na fakultetima, posebno u mentorskom radu sa studentima, pretpostavljaju razvoj i jačanje kompetencija nastavnika i to naučnih, profesionalno stručnih, personalnih i pedagoško-didaktičkih. Mentorski rad sa studentima, kao jedan od tradicionalnih oblika rada, u reformskim promenama na načelima Bolonjske deklaracije, dobija karakteristike savremenog upravo u radu sa darovitima i predstavlja osnovu za suštinsku, a ne formalnu individualizovanu nastavu na univerzitetu. Dobro osmišljena strategija podsticanja razvoja darovitih studenata treba da se odnosi na sveukupnost nastavnog rada: utvrđivanje cilja i zadataka, organizaciju rada, obrazovne sadržaje, oblike, sredstva i metode nastave i učenja, na funkcije nastavnika, praćenje i vrednovanje rada i ostvarenih rezultata. Polazeći od toga da su akciona istraživanja, prema McNiff (1988), pristup koji unapređuje obrazovanje kroz promenu, ohrabrujući nastavnike da postanu svesni svoje vlastite prakse, da budu kritični prema toj praksi i da budu pripravnici da je promene, sama akcija koju provocira istraživanje neposredne prakse, motiviše i nastavnika i studenta na promenu. Specifičnost obrazovnih potreba, gde zadovoljenje jedne rađa sledeću, podstiče i nastavnike i studente da u neposrednom nastavnom radu tragaju za novim putevima poučavanja i učenja, da kontinuirano vrednuju i planiraju rad, a tu operativnost je moguće postići akcionim istraživanjima jer se „u akcionim istraživanjima problem ne bira, već otkriva“ (Gilli, 1974). Rezultati akcionih istraživanja su osnova za planiranje rada sa darovitim studentima, uvažavanjem principa individualizacije, a u cilju razvoja njihove kreativnosti, stvaralaštva i postupnog preuzimanja odgovornosti za sopstveno učenje i razvoj. Ostvarivanje tog cilja, istovremeno, doprinosi podizanju i unapređivanju kvaliteta visokoškolske nastave, ali i razvoju i jačanju kompetencija samih nastavnika.

Ključne reči: daroviti, akciona istraživanja, kompetencije nastavnika, osiguranje kvaliteta visokoškolske nastave.

1. Uvod

Potreba za novim metodološkim pristupima u pedagogiji javlja se, između ostalog, kao posledica težnji društva da postane društvo znanja i unapredi svoje obrazovne politike. Tradicionalna uloga obrazovanja u usvajanju znanja pojedinca i razvoju njegovih sposobnosti dobija nova obeležja. Bogatstvo jedne zemlje sve više zavisi od stručnosti i obrazovnog nivoa ljudi, razvoj se ne meri samo resursima koje poseduje, nego kvalitetom ljudi koji te resurse otkrivaju, razvijaju, unapređuju i koriste. Ovo su polazišta za najvažnije međunarodne dokumente o obrazovanju, kao

¹ snezanabk@gmail.com

² Rad je deo projekta br.179036 Ministarstva prosvete i nauke RS.

što su Svetska deklaracija o obrazovnim potrebama (1990) i Izveštaj Međunarodne komisije o obrazovanju za XXI vek: Obrazovanje skrivena riznica (1996) u kojem je posebno naglašeno pravo na obrazovanju darovitih. U ovom dokumentu se razvoj ličnosti i ljudskih sposobnosti zasnovanih na znanju, razmišljanju i samosaznanju stavlja ispred društvenih zahteva. Zadatak obrazovanja, prema Ž.Delor (1996), se sastoji u tome da svima, bez izuzetka, omogućiti da izraze svoj talenat i sav svoj stvaralački potencijal, što za svakog pojedinca znači mogućnost ostvarivanja svojih ličnih planova. Među glavnim oblastima obrazovanja, kao što su obrazovanje za znanje, učenje za rad, učenje za zajednički život, nalazi se i učenje za postojanje, odnosno obrazovanje namenjeno razvoju ličnosti, individualnih sposobnosti i svih potencijala ličnosti, od kognitivnih, fizičkih, estetskih i drugih, do celovitog izgrađivanja samosvesti pojedinca.

Dobro osmišljena strategija podsticanja razvoja darovitih treba da se odnosi na sveukupnost nastavnog rada: utvrđivanje cilja i zadataka, organizaciju rada, obrazovne sadržaje, oblike, sredstva i metode nastave i učenja, na funkcije nastavnika, praćenje i vrednovanje rada i ostvarenih rezultata. Unatoč pronalasku naučno verifikovanih rešenja, problemi u praksi i dalje opstaju jer ih sami praktičari uopšte ne detektuju kao probleme. Ako ih i uoče, rešenja koja im nude naučnici često im se čine nerazumljiva i neprimenjiva njihovim specifičnim uslovima (Bognar,2005,1). Drugim rečima, preispitivanje efikasnosti čitavih obrazovnih sistema i nastavnih strategija u cilju njihovog unapređivanja, otvara prostor novim metodološkim pristupima. U metodološkim diskusijama o integraciji metoda mogu se razlikovati dva različita koncepta: to je najpre fazni model, koji često zastupaju kvantitativni metodolozi i prema kojem kvalitativne metode treba da služe za generisanje hipoteze, a kvantitativni postupci za proveravanje hipoteze. Autori kvalitativne orijentacije često s jedne strane zastupaju polazište prema kome spoj kvalitativnih i kvantitativnih metoda treba da osvetli isti predmet iz raznih pravaca i na različite načine i da tako dovede do obuhvatnije slike (Gojkov, 2006,157). Time, poslednjih decenija akciona istraživanja dobijaju na značaju jer doprinose kvalitetnom menjanju vaspitno-obrazovne prakse i, samim tim, unapređivanju pedagoške teorije.

Prema B.Bognar (2005,6) akciona istraživanja se sve više koriste zbog problema koje tradicionalni istraživački pristupi teško mogu rešiti. Loftus (1999, str. 38). navodi sledeće probleme koji proizlaze iz tradicionalnog pristupa istraživanja pedagoške prakse u kojima dominantnu ulogu imaju istraživači izvan škole – najčešće predstavnici akademske zajednice:

- rezultat istraživanja koja vode istraživači izvan školskog konteksta su izveštaji pisani posebnim jezičnim stilom koji je često nepristupačan praktičarima, a sami zaključci obično nemaju veće koristi za praksu,
- posao učitelja teško mogu razumeti ljudi izvan prakse jer ne mogu doživeti sve one osećaje i strasti koji su vezani uz njega,
- da bi se to moglo potrebno je živeti u školi i za školu 24 sata, a to istraživači izvana ne mogu postići.

Akciona istraživanja predstavljaju specifičan proces kombinovanja različitih metoda u radu s ciljem da se podigne svest, podstakne međugrupna i

međugeneracijska interakcija i motivisanje ljudi za rad na promeni, kako pojedinca, tako i zajednice. Takođe, ona se koriste u rešavanju specifičnih praktičnih problema koji se mogu sresti u razredu, školi, lokalnoj sredini ili kod pojedinaca koji se bave samostalnim obrazovanjem i učenjem. Uprkos prednostima koje akciona istraživanja imaju u unapređivanju prakse nastavnika, ona se još uvek retko susreću i posvećuje im se neopravdano malo pažnje u našoj teoriji i praksi...Akciona istraživanja: (1) dovode do promena u definicijama vlastitih profesionalnih veština i uloga učitelja koji ih sprovode, (2) povećavaju njihove osećaje vlastite vrednosti i samopouzdanja, (3) povećavaju njihovu svest o problemima u razredu, (4) povećavaju njihovu sklonost refleksiji, (5) menjaju njihove vrednosti i verovanja, (6) poboljšavaju slaganje između primenjene teorije i prakse i (7) šire njihove vidike (Bandur, V.; Maksimovića, J.; 2011; 580). Specifičnost obrazovnih potreba, gde zadovoljenje jedne rađa sledeću, podstiče sve učesnike u neposrednom nastavnom radu, da tragaju za novim putevima poučavanja i učenja, da kontinuirano vrednuju i planiraju rad, a tu operativnost je moguće postići akcionim istraživanjima.

2. RAZVOJ VISOKOŠKOLSKE NASTAVE PRIMENOM AKCIONIH ISTRAŽIVANJA

Prevazilaženje tradicionalnih metoda i oblika i rada u visokoškolskoj nastavi moguće je uvođenjem savremenih pristupa sa ciljem organizovanja nastave u kojoj su studenti aktivni. Na taj način, ne samo da se doprinosi usvajanju trajnih i funkcionalnih znanja i razvoju sposobnosti za doživotno učenje i profesionalni razvoj, već se razvija kod studenata kreativnost i osećaj uspešnosti. Prema L.Bognar (2006;7) „kada je reč o nastavi na sveučilišnoj razini postoji niz zabluda. Obično se misli da ona mora biti predavačka ili eventualno praćena pitanjima studenata i diskusijom pa se i govori o predavanjima kao najvažnijem i najvrednijem obliku nastave. Druga raširena zabluda je da se nastava na sveučilištu treba bitno razlikovati od nastave u školama, koja je u tom pogledu otišla naprijed, te da svaki pokušaj osuvremenjivanja nastave na sveučilištu znači spuštanje nastave na nižu razinu“. Novi načini i oblici rada, kao što su npr.aktivnosti u paru, grupni rad ili saradničko učenje, istraživački projekti studenata i dr. zahtevaju novu organizaciju rada, materijalnu podršku, ali i osposobljavanje, usavršavanje i motivisanje nastavnika za takav rad (Babić-Kekez, 2010,183). Mentorski rad sa studentima, kao jedan od tradicionalnih oblika rada, trebalo bi da dobije karakteristike savremenog upravo u radu sa darovitima i da predstavlja osnovu za suštinsku, a ne formalnu individualizovanu nastavu na univerzitetu.

Pojam mentorskog rada i mentorstva u literaturi je različito određen u skladu sa naučnim i stručnim pristupima definisanja. Prema Š.Alibabić (2004;216) može se izvesti zaključak da je mentorstvo „brižan“ proces poučavanja čiji je krajnji cilj razvoj „objekta poučavanja“. Međutim, ovakvom određenju je neophodno dodati još jednu relevantnu aktivnost u tom procesu/odnosu koja „objekta prevodi u položaj subjekta“, to je aktivnost učenja, jer je razvoj/ishod posledica ne samo poučavanja, nego „s jedinjenog“ poučavanja i učenja. S obzirom na to da su i poučavanje i učenje kompleksni i dinamički procesi, što uslovljava raznovrsnost uloga i aktivnosti

samog mentora, postoje različiti modeli mentorstva. Tako G.Nicholls (2003) govori o modelu odnosa, procesnom modelu, modelu naukovanja, modelu stručnosti i reflektivnom modelu, koji sublimira uloge mentora prethodna četiri modela. Navedeni modeli se razlikuju po funkcijama, ulogama, aktivnostima i osobinama mentora. Prema McIntyre (vidi:Š.Alibabić,2004) mentorstvo je multidimenzionalan obrazovni proces – strategija koja uključuje raznovrsne organizacione oblike i metode, tako da je i uloga mentora multidimenzionalna. On je instruktor, facilitator, savetnik, vođa, ekspert, prijatelj i upravo zbog te kompleksnosti mentorske uloge naglašava se potreba za obučavanjem nastavnika za mentorski rad, odnosno za jačanje njegovih kompetencija za rad sa studentima.

Mentorski rad sa darovitim studentima polazi od principa individualizacije, s ciljem postupnog preuzimanja odgovornosti studenta za sopstveno učenje i razvoj. Ova načela su u osnovi individualiziranog instruktivnog modela poučavanja i učenja. U našoj praksi, u mentorskom radu sa studentima, najčešće se koristi sokratovski pristup. Individualizirani instruktivni model je zasnovan na facilitatorskom pristupu mentora koji kreira obrazovnu sredinu koristeći raznovrsne metode, tehnike i sredstva u radu sa studentom i pogodan je za rad sa darovitim studentom jer usmerava i podstiče njegov razvoj. Individualizirani instruktivni model rada, ne samo što otvara niz mogućnosti za razvoj darovitosti i talenta kod studenta, već otvara niz mogućnosti za stvaralački i kreativan rad nastavnika. Podstiče ga na kontinuirano praćenje nauke koja je u sferi njegovog naučnog interesovanja, ali i na kontinuirano usavršavanje i jačanje pedagoških kompetencija praćenjem novih tendencija u okviru pedagogije, didaktike i metodike nastavnog rada. Na taj način razvija se mehanizam osiguranja kvaliteta nastave na visokoškolskoj ustanovi.

Potrebe za savremenim pristupom u nastavnom radu na fakultetima, posebno u mentorskom radu sa studentima, pretpostavljaju razvoj i jačanje kompetencija nastavnika i to naučnih, profesionalno stručnih, personalnih i pedagoško-didaktičkih. Jedan od načina za jačanje kompetencija nastavnika i unapređivanje rada je primena akcionih istraživanja. Polazeći od toga da su akciona istraživanja, prema McNiff (1988), pristup koji unapređuje obrazovanje kroz promenu, ohrabrujući nastavnike da postanu svesni svoje vlastite prakse, da budu kritični prema toj praksi i da budu pripravi da je promene, sama akcija koju provocira istraživanje neposredne prakse, motiviše i nastavnika i studenta na promenu. Akciono istraživanje se, najčešće, određuje kao aktivnost ili skup aktivnosti, akcija, metod, strategija ili naučna paradigma. Paradigma u koju se pedagoška teorija i pedagoška istraživanja mogu svrstati jeste kritička teorija društva. Primenjena na područje vaspitanja i obrazovanja, kritička paradigma, pored pozitivističke (empirijsko-analitička) i interpretativne (istorijsko-hermeneutička) paradigme, kroz akciono istraživanje nastoji da unapredi obrazovanje, evaluaciju i samoevaluaciju istraživača, kao i metodološka pitanja pedagogije. Akciono istraživanje predstavlja specifičan tip strategija kvalitativne metodologije čiji je osnovni cilj primena rezultata istraživanja na praktično rešavanje problema u različitim vaspitno-obrazovnim situacijama da bi se poboljšala praksa, što uključuje kooperaciju svih učesnika istraživačkog procesa: istraživače, praktičare i

subjekte istraživanja (Maksimović, 2011,35-41). Svaku od 6 etapa u procesu mentorskog rada :1. priprema rada sa studentom, 2. stvaranje pozitivne sredine za učenje, 3. razvijanje plana učenja i poučavanja, 4. identifikacija ciljeva i aktivnosti učenja, 5. sprovođenje učenja i nadgledanje procesa, 6. evaluacija individualnih ishoda učenja, moguće je unaprediti primenom rezultata akcionih istraživanja. Rezultati akcionih istraživanja su osnova za planiranje rada sa darovitim studentima, uvažavanjem principa individualizacije, a u cilju razvoja njihove kreativnosti, stvaralaštva i postupnog preuzimanja odgovornosti za sopstveno učenje i razvoj. Ostvarivanje tog cilja, istovremeno, doprinosi podizanju i unapređivanju kvaliteta visokoškolske nastave, ali i razvoju i jačanju kompetencija samih nastavnika.

3. ZAKLJUČAK

Potrebe za savremenim pristupom i oblicima rada sa darovitim studentima u cilju razvoja njihove kreativnosti, stvaralaštva i obrazovnih potreba za doživotnim učenjem pretpostavljaju razvoj i jačanje kompetencija nastavnika i to naučnih, profesionalno stručnih, personalnih i pedagoško-didaktičkih. Ostvarivanje tog cilja, istovremeno, doprinosi podizanju i unapređivanju kvaliteta nastave na visokoškolskim ustanovama, ali i razvoju i jačanju kompetencija samih nastavnika. Strategije podsticanja darovitih i talentovanih studenata treba da budu diferencirane, s obzirom na to da je sam fenomen darovitosti veoma složen i raznovrstan.

Mentorski rad sa studentima, kao jedan od tradicionalnih oblika rada, u reformskim promenama na načelima Bolonjske deklaracije, dobija karakteristike savremenog upravo u radu sa darovitimima i predstavlja osnovu za suštinsku, a ne formalnu individualizovanu nastavu na univerzitetu. Razvijanje individualiziranog instruktivnog modela rada sa darovitim studentima uvažava se princip individualizacije, s ciljem postupnog preuzimanja odgovornosti studenta za sopstveno učenje i razvoj. Svaku od 6 etapa u procesu mentorskog rada moguće je unaprediti primenom rezultata akcionih istraživanja. Razlog zbog čega se insistira na njihovoj primeni u pedagoškim istraživanjima leži u multistrukturalnosti i multikauzalnosti pedagoških problema (struktura, procesa i interakcija), iz čega proizlazi i haotičnost pedagoške stvarnosti, zbog čega je uvid u celinu problema zamagljen i nemoguće ga je rešavati bez metoda koje omogućavaju njegovo integralno predočavanje (Maksimović, 2011,44). Polazeći od toga da su akciona istraživanja, prema McNiff (1988), pristup koji unapređuje obrazovanje kroz promenu, ohrabrujući nastavnike da postanu svesni svoje vlastite prakse, da budu kritični prema toj praksi i da budu pripravnici da je promene, sama akcija koju provocira istraživanje neposredne prakse, motiviše i nastavnika i studenta na promenu. Nastavnik je podstaknut na kontinuirano praćenje nauke koja je u sferi njegovog naučnog interesovanja, ali i na kontinuirano usavršavanje i jačanje pedagoških kompetencija praćenjem novih tendencija u okviru pedagogije, didaktike i metodike nastavnog rada. Na taj način razvija se mehanizam osiguranja kvaliteta nastave u visokoškolskoj nastavi.

4. Literatura

- Alibabić,Š.(2004): *Mentorstvo – strategija razvoja darovitih*, Zbornik 10,Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
- Babić-Kekez, S. (2010), *Mentorski rad sa darovitim studentima*, Zbornik radova Trend, Univerzitet u Novom Sadu.
- Babić-Kekez,S.(2009): *The development of university teachers' competencies in order to insure the teaching quality*“, *Educacia Plus*, Anul VI.Nr.1. (9), Arad.
- Bandur,V.; Maksimović,J. (2011), *Nastanak I istorijski razvoj akcionih istraživanja*, Beograd, *Pedagogija* br.4.p.579-588.
- Bognar,B.(2005), *Akcijska istraživanja u školi*, mzu.sbnnet.hr/files/akcijskaistrazivanjauskoli.doc (12.3.2012.)
- Bognar,L(2006): *Suradničko učenje u sveučilišnoj nastavi*, *Život i škola*, br.15-16, Osijek.
- Gojkov, G. (2006), *Metateorijske koncepcije kao osnove pedagoških teorija i modela*, Beograd, *Pedagogija* br.1,p.38-52.
- Gojkov,G.(2006), *Triangulacija u pedagoškom istraživanju*, Beograd, *Pedagogija* br.2, p.157-167.
- Galić, M.(2006): *Mentorstvo ili “ment(oranje)*, *Fizička kultura*,1,Beograd.
- Nicholls,G (2003): *Mentorstvo: umijeće poučavanja i učenja*, u:*Teorija i praksa poučavanja*,
- Andragoški centar, Zagreb
- McNiff, Jane & Whitehead, Jack (2002) *Action research: Principles and practice*. London: Routledge/Falmer.
- Maksimović,J.(2011), *Pluralizam istraživačkih paradigmi u pedagogiji*, Novi sad, *Pedagoška stvarnost*, 1–2, p. 33–47.
- Ševkušić,S. (2009), *Kombinovanje kvalitativnih i kvantitativnih metoda u proučavanju obrazovanja i vaspitanja*, Beograd, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* br.1, p.45-60-

Snežana Babić-Kekez, PhD

University of Novi Sad, Faculty of Sciences, Novi Sad

ACTION RESEARCHES IN FUNCTION OF PLANNING OF WORK WITH GIFTED STUDENTS

Summary: We are considering role and significance of action research in high school education in order to change and develop its quality. Needs for modern approach in faculty teaching, especially in mentoring students supposes development and strengthening of teachers' competence and in scientific, professional, personal and pedagogic-didactical. Mentoring students, as one of the traditional forms of work in reform changes with principles of Bologna Declaration is getting characteristics of modern in working with the gifted and represents the basis for essential, not formal individual university education. Well-designed strategy of encouraging gifted students should refer to the totality of educational

work: goal establishment, work organization, educational contents, forms means and methods of teaching and learning; to the function of teachers, monitoring and grading of their work and the results achieved. Claiming that the action research, according to McNiff (1988), approach that develops education through change, encouraging teachers to become aware of their own practice, to be critical of that practice and to be prepared to change it, the action itself that provokes research of direct practice, motivates both teachers and students, for a change. Specificity of educational needs, where satisfaction of one gives birth to another, encourages both teachers and students that in direct educational work seek for new paths of teaching and learning, to continually evaluate and plan work. That kind of operation is possible to achieve with action research because "in action research the problem is not chosen, it's discovered" (Gilli, 1974). Results of action research are basis in planning work with gifted students, in respecting principles of individualization in order of development of their creativity and taking responsibility for their own learning and development. Achieving that goal in the same time contributes raising quality of high school education and to development of competence of teachers.

Key words: the gifted, action research, competence of teachers, insurance of quality of high school education.

